
Jyrki Männistö

Ylioppilastulvaa pelätty Suomessa yli sata vuotta Pahin piina 1930-luvun alun pula-aikana

Tänä vuonna alle kolmannes hakijoista saa paikan yliopistosta tai ammattikorkeakoulusta. Suuri joukko näistä yliopistoihin ja korkeakouluihin päässeistä ei kuitenkaan hallitse lukion kurssien perusvaatimuksia. Puutteellisista opinnoista läksytetään toistuvasti lukio-opetuksen ja lukiolaisten lepsuilua ja lukion massakoulutusta. Ylioppilaspohjaisia opiskelupaikkoja on joka tapauksessa aivan liian vähän, sillä moni ala kärsii työvoimapulaa. Varsinkin tekniset, sosiaali- ja terveysalat kaipaavat taitavia osaajia. Akateeminen työttömyys on myös suurinta kautta aikojen. (Nieminen 2011, Mörttinen 2011, Nissilä 2010, Halmetoja 2008, Vuori-Lehti 2007, Männistö Jukka 2002, Liiten 1982, Starck 1982.)

Edellä mainittuihin aiheisiin olemme voineet tutustua nykypäivän mediassa. Samat aiheet ovat kuitenkin toistuneet viime vuosisadan alusta alkaen. Kiihaiten niistä keskusteltiin poliittisesti kiihkeällä 1930-luvulla. Talouden alamäki voimisti varmasti tällöin keskustelua. Mielenkiintoista on tarkastella, mitkä muut tekijät kuin talouslama selittivät uusien ylioppilaiden epävarmaa tulevaisuutta ja mitä keinoja keksittiin ongelmien ratkaisemiseksi?

Tutkimusaineisto

Ylioppilastulvaa on tarkasteltu lähinnä virallisten keskustelujen perusteella. Esimerkiksi Kiuasmaa ja Pietiäinen pitäytyvät oppikouluhistorian perusteoksissaan virkamieslähteisiin. Mervi

ja Pekka Kaarnisen ylioppilastutkinnon historia antaa monipuolisen kuvan tämän instituution kehityksestä, mutta ylioppilastulvaa käsittelevät viitteet ovat tutkimuskirjallisuutta ja viranomaisaineistoa. Vuori-Lehti kirjoittaa myös selvittävänsä ylioppilastutkinnosta käytyä virallista keskustelua. (Kiuasmaa 1982, Kaarninen – Kaarninen 2002, Vuori-Lehti 1997.) Keskeinen lähde heillä kaikilla on Ylioppilastulvan vastustamiskomitean mietintö vuodelta 1935 (KM 12/1935).

Tämä mietintö on ollut niin merkittävä lähde, että se on painunut koulutus- ja elinkeinoasiantuntijoiden muistiin. Sitä siteerataan yhä uudestaan. Antero Puro, Juhani Rautapuro ja Visa Tuominen toteavat maistereiden ylikoulutusta kartoitessaan, että aikanaan komitea selvitti ylioppilastulvaa, mutta nyt voidaan puhua maisteri- ja tohtoritulvasta. Julkisten ja hyvinvointialojen liiton puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori sanoi joutilaiden oppineiden “katseen olleen terävämpi ja ajatuksen valppaampi”, minkä vuoksi Kivimäen hallitus asetti ylioppilastulvan vastustamiskomitean estämään yhteiskunnalle vaarallisten ajatusten syntymisen. (Puhakka – Rautapuro – Tuominen 2008, Santamäki-Vuori 2010.) Ylioppilastulvasta puhuminen ja huolestuminen 80 vuotta sitten saa Hanna Norrin mielestä nykyajan mittasuhteissa hieman koomisia sävyjä, sillä viime vuosina ylioppilaita on valmistunut noin 35000 verrattuna 1930-luvun pariin tuhanteen ylioppilaaseen. (Norri 2011, s. 18 alaviite 6.) Norri näyttää tulkitsevan vähättelevästi 1930-luvun pelkoja tai hän ei ymmärrä, että tutkija ei voi katsoa jälkimaailman silmälaseilla menneitä tapahtumia, vaan hänen täytyy asettua kohteen aikalaisten joukkoon. Eräs auttava keino on tutustua tutkittavan aikakauden mielipidekeskusteluun. Sotien välinen keskustelu aukeaa parhaiten virallisten lähteiden ohella sanomalehtien kantaaottavista kirjoituksista.

Liikaa ylioppilaita jo autonomian aikana

Jo 1800- ja 1900-luvun taitteessa puhuttiin ylioppilastulvasta ja 1920-1930-luvuilla myös liikakoulutuksesta (Jauhiainen - Huhtala 2010, Kaarninen -Kaarninen 2002, 105). Miten tähän oli tultu? Ylioppilastutkinnon muotoutumista tutkinut Aslak Lindström sanoo, että ylioppilastutkinnon arvostuksen juuret löytyvät fennomaniasta ja naisemansipaatiosta. Fennomaanit halusivat saada virkoja svekomaaneilta ja kävivät muutenkin kulttuuritaistelua ruotsinmielisiä vastaan. Naisemansipaatio oli puolestaan osa suomalaiskansallista liikettä. (Lindström 1998). Yhteiskasvatusperiaatteen voimistuminen lisäsi yksityisten oppikoulujen määrää etenkin maaseudulla. Uusien oppikoulujen ns. keskikoululuokat paisuivat, mutta myös ylioppilaita valmistui aiempaa runsaammin.

Hyväksytyt ylioppilaat vuosina 1890-1939 (SVT IX, Oppikoulut 1890-1939, Kiuasmaa 1982, 31 ja 227, Starck 1982, Kaarninen – Kaarninen 2002, 100, 185, 391)

Vuosi	1890	1900	1910	1917	1920	1925	1929	1934	1937	1939
Määrä	288	491	937	1165	1142	1378	1958	2225	2480	2659

Autonomian ajan loppuvuosikymmeninä uusien ylioppilaiden määrä näyttää lisääntyneen aina kymmenessä vuodessa lähes kaksinkertaiseksi, mikä vilkastuttu opettaja- ja yliopistopiirien koulutuspoliittista keskustelua (Vuori-Lehti 1997, 97). Varsinkin autonomian ajan viimeisen kevään 1917 uusien ylioppilaiden tausta innoitti akateemista sananvaihtoa. Näistä nuorista 47 % sai päästötodistuksensa yksityisoppikouluista ja yhä useamman vanhemmat eivät olleet suorittaneet akateemista tutkintoa. Monet oppikoulunopettajat pitivät ylioppilaiden liikatuotantoa tuhlauksena. He esittivät, että maaseudulle perus-

tettaisiin ammattikouluja lukioluokkien sijaan. Näin voitaisiin kouluttaa nuoria käytännön elämän aloille. (Kaarninen – Kaarninen 2002, 109). Puolueista maalaisliitto alkoi jo autonomian aikana virallisesti vastustaa ylioppilastulvaa, sillä heidän ohjelmansa korostaa samoja asioita kuin edellä mainitut oppikouluopettajat esittivät. Kokoomuspuolueen edeltäjä suomalainen puolue vaati myös tyttöjen oppikouluopetuksen johtavan yliopiston ohella käytännölliseen elämään. (Vrt. Borg 1965, 41 ja 84.)

Oppikoulujen tyttöoppilaiden määrä ylitti poikien määrän ensimmäisen kerran vuonna 1910. Tyttöjä oli oppikouluissa 1920-luvun alussa jo 54 %. Määrä laski väliaikaisesti pulavuosina, mutta alkoi jälleen kohota kohti entisiä lukuja 1930-luvun puolivälin jälkeen. (Kaarninen 1995, 150, STVK 1940, 228-229.)

Naisylioppilaiden määrää alettiin tilastoida vasta vuonna 1938, jolloin heitä oli 46.9 % ja seuraavana vuonna 43.3 % kaikista valmistuneista. Vasta vajaan kymmenen vuoden kuluttua v. 1947 naisylioppilaiden osuus (52.3 %) ohitti miesylioppilaiden osuuden 47.7 %. Ylioppilaiden kokonaismäärä oli tuolloin 3663 henkilöä (Kaarninen – Kaarninen 2002, 391, Starck 1982).

Itsenäistynyt nuori Suomi tarvitsi oppineita ja kielitaitoisia ammattilaisia sekä uusia virkamiehiä. Venäjältä irtaantuminen katkaisi suhteet entiseen emämaahan. Suomen oli perustettava mm. ulkopolitiikan ja maanpuolustuksen instituutiot sekä haettava uusia kauppakumppaneita länsimaista. Oppikoulujen määrää oli siten lisättävä, että saataisiin enemmän yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoita. Turun (Suomalaisen) Yliopiston, Åbo Akademin ja Kansalaiskorkeakoulun (Yhteiskunnallisen Korkeakoulun) perustaminen toivat lisää opiskelupaikkoja, joita myös Helsingin Yliopistossa nostettiin kaksinkertaiseksi 1930-luvun loppuun mennessä.

*Eteläsuomalaisia ylioppilaita vap-
puajelulla.*

Taloudellinen hyvä aika luo uskoa tulevaisuuteen ja myös mahdollisuutta kouluttaa lapsia. Autonomian ajan lopulla (v. 1890-1913) ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä Suomessa oli taloudellinen nousukausi (Kaarninen – Kaarninen 2002, 102). Vienti veti etenkin Venäjälle ja nimenomaan Pietariin, joka oli kahden miljoonan asukkaan pääkaupunki 30 kilometrin päässä kaakkoisrajastamme. Venäjä ja Eurooppa ostivat Suomesta puutavara-, paperi- ja tekstiiliteollisuus- tuotteiden ohella esim. voita. Maataloustuotantoa kasvattivat torppareiden aseman parantuminen 1900-luvun alussa. Torpparit vapautuivat kuitenkin vasta Suomen itsenäistymisen jälkeen,

jolloin maataloustuotanto lisääntyi entisestään.

Muutamit suomalaiset olivat hankkineet jo keskiajalla ja sen jälkeen aiempia sukupolvia paremman yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman koulutuksella. Tämä piirre korostui autonomian ajan lopulla, koska siihen oli nyt mahdollisuuksia ja koska fennomania ruokki kansanopetusta. Kansan kouluttaminen ruokki puolestaan pyrkimistä entistä vaativimpiin opintoihin. Ylioppilastutkinto oli erittäin arvostettu tuon ajan maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. Opinkäynnin arvostus ei ole laskenut maassamme yli sataan vuoteen, vaan päinvastoin suurin osa nykynuoria haluaa opiskella mahdollisimman pitkään.

Itsenäisyyden alun toivot ja taakat

Uusi ylioppilasasetus vuonna 1919 siirsi yliopistotutkinnon oppikoulujen lukioasteen päättötutkinnoksi ja lopetti näin yliopistojen abiturienteille järjestämät suulliset kokeet. Asetuksen tultua voimaan vuonna 1921 oppikoululaitos itsenäistyi Vuori-Lehden mukaan omaksi kulttuurilaitoksekseen (Vuori-Lehti 1997, 98, AsK 1919 n:o 151, 15.12.1919, Autio 1986, 181-182).

Ylioppilastulva paisui 1920-luvun loppua kohti tultaessa, koska oppikoulujen määrä nousi itsenäisyyden alusta noin kolmasosalla. Lukuvuonna 1929 yksityisoppikouluja oli sotien välisenä aika enimmillään 147 ja valtion oppikouluja 83. Oppikoulujen kokonaisluku kasvoi vain kolmella vuoteen 1938-1939 mennessä. (Ks. Männistö 2008, 79.) Suomen kansantalouden toipuminen Venäjältä irrottautumisen ja sisällissodan jälkeen sekä kouluttautuneiden tarve kannustivat vanhempia laittamaan lapsensa oppikouluun 1920-luvulla.

Koska uudet yksityisoppikoulut lisäsivät valtionapumenoja roimasti, niin eduskunta muutti vuonna 1925 valtionapulakia, jossa nostettiin keskikoulu- ja lukioluokkien vähimmäisoppilasmääriä. Valtiovalta halusi hillitä uusien koulujen

perustamista leikkaamalla koulukustannuksia. (Männistö 2008, 84.)

Ylioppilaiden määrä lisääntyi kuitenkin niin paljon, että heitä opiskeli muuallakin kuin yliopistoissa. Viimeksi mainittujen opintoura tulkittiin helposti epäonnistumiseksi (Vuori-Lahdi 1997, 98). Joidenkin mielestä ylioppilaskirjoitukset eivät tarpeeksi seuloneet “ala-arvoista ja heikkolahjaista oppilasainesta” ja aiheuttivat abiturienteille liikarazitusta (HS 16.9.1924). Tällaiset mielipiteet aktivoivat yleistä ylioppilatulitutkimuskeskustelua 1920-luvun keskivaiheilta alkaen.

Helsingin yliopiston rehtori Hugo Suolahti torjui moiset väitteet yliopiston avajaispuheessaan syksyllä 1924. Tosin hän piti ylioppilastutkintoon valmistautumista “hieman konemaisena ja joitakin liikaa rasittavana” (stressaavana), muttei osannut ottaa mittapuuksi “henkisesti ja ruumiillisesti alamittaisia oppilaita, joiden mukaan koulutyö olisi järjestettävä”. Helsingin Sanomat oli samaa mieltä rehtori Suolahden kanssa, että kaikille yliopistoon hakeutuville tuli olla yhtenäinen tutkinto. Lehti piti tutkintoa hyödyttämänä, jos ylioppilas siirtyi tutkinnon jälkeen käytännön elämään. “Siksi ei kannattaisi tuhlaata aikaa ylioppilastutkintoon, vaan hankkia sen sijaan kunnan ammatti”, se totesi. (HS 16.9.1924.)

Kouluhallitus tutki kyselyllä kaikilta oppikouluilta, olivatko oppilaat “liiaksi rasittuneita ja aiheuttiko rasitus terveydellisiä ja siveellisiä vaaroja”. Tutkimuksen mukaan oppikoululaiset eivät olleet liikarazituneita (Kaarninen 1995, 164).

Liikarazituskeskustelu kuitenkin jatkui, kun kevään 1926 abiturienteista reputti 27 %. Suomen Sosialidemokraatti piti näin suuren hylkäämismäärän syynä koulujärjestelmän kokelaille aiheuttamaa liikarazitusta. “Koulun vaatimukset vievät lasten voimavarat, turmelee heidän hermonsansa, vievät koko päivän ajan, mutta antavat sensijaan nelosia, ehtoja ja myöskin – itsemurhia”. Köyhät vanhemmat eivät voineet varakkaiden tapaan kustantaa lapsilleen edes lisäopetusta, joka auttaisi sel-

viämään kouluvaikeuksista. Sosialidemokraatti vaati oppikouluihin myös “kansanvallan valvontaa”: esim. Helsingin Normaalilyseon pitäisi saada vaihtaa tylyt ja sellaiset opettajat, jotka eivät selitä oppilaille vaikeita asioita ja jotka silti vaativat niiden osaamista seuraavana päivänä ankaruudella. Lehti arvosteli myös opettajien antamien arvosanojen sattumanvaraisuutta ja suosikkijärjestelmän ylläpitoa, joissa työväen lapset olivat kokeneet poliittista sivumakua. “Sosiaalidemokraatit tulevat vapauttamaan oppilaat orjuudesta ja työrasituksesta”, lehti muistutti sekä myös kiitti rehellisiä ja inhimillisiä opettajia. (SS 9.6.1926, allekirj. asianharrastaja.)

Edistyspuoluelaisen Helsingin Sanomien mukaan jo aiempinakin vuosina kuin 1926 oli reuttaneita ollut eniten maaseudun oppikouluissa. Toisaalta myös pätevistä opettajista oli pula maaseudulla. Lehti ei osannut sanoa, mikä vaikutus epäpäteville opettajille oli “kevään 1926 ilmiöön”, mutta “kuitenkin se vaikuttaa ao. oppilaitosten työskentelyyn ja oppilaiden ylioppilaskirjoituksiin valmistautumisiin”. (HS 30.5.1926.)

Sekä sosiaalidemokraattinen että edistyspuoluelainen lehti pitivät keväällä 1926 suurimpana syynä ylioppilaskokelaiden hylkäämiseen koulujen epäpäteviä opettajia ja koulujärjestelmää. Luonnollisesti molemmissa oli parantamista, mutta selityksiä olisi voinut tarkemmin yksilöidä. Yleistäminen oli muutenkin tuohon aikaan varsin usein käytetty selitysmalli, jolla voitiin vaikuttaa “helposti” oman lehden tai puolueen intressien ajamiseen.

Kevään 1926 ylioppilaskirjoitusten suuri hylkäysprosentti ei kuitenkaan vähentänyt abiturienttien määrää 1920-luvun loppulla. Ylioppilastulva nousi entisestään. Helsingin yliopiston rehtori Antti Tulenheimo puhui Helsingin yliopiston kevät- ja syyslukukauden avajaisissa vuonna 1929 ylioppilastulvasta ja tämän vaikutuksesta jatko-opiskeluun sekä yhteiskuntaan. Tulenheimo oli huolissaan korkeakouluopintojen venymisestä ja sekä siitä, että vain 40-45 % opiskelijoista suoritti opintonsa loppuun.

Kotitalousluokka Jyväskylän yhteiskoulussa v. 1930.

Maalaisliittolainen Ilkka näki ylioppilastulvan suurimpana syynä maaseudun uusien oppikoulujen ja oppikoulusivistyksen huokuttavuuden. Käytännön töihin paremmin kuin opiskeluun sopivatkin hakeutuivat oppikouluun. Lehden mukaan ihannoitun sivistyksen loivat aikanaan säätyvaltiopäivien kolme ylintä säätyä (aatelisto, papisto ja porvaristo), joiden “aikaasaama yleinen mielipide elää” vieläkin. Liikeala oli vetänyt virkamiesten ohella korkeasti koulutettuja, vaikka vain teollisuus- ja maatalous tarjoaa töitä ahkerille yrittäjille. Nuorisolle oli tarjottava työtä- ja elämisenmahdollisuuksia. Ilkka löysi oppikoulun ylettömän suosion vähentämiseen kaksi ratkaisua: nuorten vanhempia piti valistaa lastensa tulevista opiskelumahdollisuuksista sekä koulu- ja kasvatusneuvottelut oli käynnistettävä pikaisesti. (Ilkka 25.1.1929.)

Nämä Ilkan vaatimukset voisi tulkita siten, että kokeneet ja sivistyneet henkilöt antaisivat koululaisten vanhemmille ohjeita tulevista elämänurista (opinto-ohjausta) ja että valtakunnalliseen oppikoulupolitiikkaan saataisiin vauhtia (uudet oppikoulutuksen perusteet) kuten kansakoulussa oli jo tapahtunut.

Ilkan kirjoituksen takana oli ilmeisesti Artturi Leinonen, joka toimi vs. päätoimittajana ja vastaavana päätoimittajana huhtikuusta 1929 alkaen Ilkan ja maalaisliiton perustajan kansanedustaja Santeri Alkion sairastuttua. Artturi Leinonen oli kirjoittanut Ilkkaan jo vuodesta 1917 lähtien. Hän oli monipuolinen toimija: kansakoulunopettaja, Alkion kehittämän nuorisoseuraliikkeen innostaja, vapausrangaistuksen kärsinyt jääkärivärväri, Itä-Karjalassa taistellut heimosoturi, suojeluskunnan valistusohjaaja, Lapuan liikkeen alkuaikojen aktivisti (vrt. Männistö 1994, 72).

Kokoomuslainen Uusi Suomi (US 18.1.1929) piti puolestaan ylioppilastutkintoa kansansivistystä edistävänä. Se katsoi, että vanhemmat saattoivat kouluttaa lapsiaan lähellä kotia ja pienillä kustannuksilla myös maaseudulla ja että ylioppilastutkinto oli tarpeellinen "tieto- ja kypsyysaavutus", vaikka nuori ei jatkaisikaan opintojaan korkeakoulussa. Sen sijaan lehti oli samaa mieltä rehtori Tulenheimon (vrt. Strömberg 1990, 532) kanssa, että yliopisto-opintonsa keskeyttäneet olisivat voineet mennä suoraan töihin eikä hakea yliopistoon. Uusi Suomi oli löytänyt ratkaisun lisätä yliopistoista valmistuneiden määrää: yliopistotutkinnon suorittaneet vapautettaisiin opintoveloistaan. (Samasta houkuttimesta on keskusteltu myös nykyään.)

Uusi Suomi jatkoi fennomaanien ja vanhasuomalaisten koulupolitiikkaa. Lehti kertoi, että maassamme ylioppilaita valmistui suhteessa asukasluvuun noin neljäsosa enemmän kuin muissa Pohjoismaissa, mutta heimokansamme Viron nuoret suorittavat puolestaan ylioppilastutkinnon paljon useammin kuin ikäisensä suomalaiset (US 18.1.1929, Hbl 11.9.1930, vrt. HS 18.6.1932). Uusi Suomi puolusti siis Suomen ja Viron suuria ylioppilaslukuja sillä, että molemmat maat olivat itsenäistyneet vasta vähän yli kymmenen vuotta sitten ja että ne joutuivat siksi korostamaan omaa kulttuuriaan ja kasvattamaan omaa sivistyneistöä.

Helsingin Sanomat toisti Ilkan ja itse jo vuonna 1924 kir-

joittamiaan ylioppilastulvan syitä. Lehti näki myös “vähemmän lahjojensa puolesta sopivat oppilaat (lukiolaiset)” kotien ja valtion tarpeettomien kulujen aiheuttajina, “raskaana painolastina ja jarruna etevämpiä opetuksessa”. Vanhat ennakkokäsitykset käytännöllisen työn alemmasta arvosta ajoivat nuoria pyrkimään pettymysten ja vaikeuksien kautta heille sopimattomille aloille. Helsingin Sanomien mukaan sen sijaan “käytännölliset alat antaisivat heille työn iloa ja aineellisesti yhtä hyvän toimeentulon kuin tietopuoliset (teoreettiset) opinnot. (HS 4.6.1929.)

Helsingin Sanomat jatkoi ylioppilastulvakeskustelussa edistyspuolueen linjaa. Pääministerinä oli sopivasti edistyspuolueen voimahahmo, kansanedustaja, kouluhallituksen ylijohtaja ja oppikoulukomitean puheenjohtaja, tohtori Oskari Mantere. Mantere ajoi mm. käytännöllisyyden tuomista myös keskikouluun sekä kansakoulun ja oppikoulun lähentämistä. Viime mainittu voitiin saavuttaa, kun kansakoulusta tehtäisiin oppikoulun ainoa pohjakoulu. Hän oli yhtenäisyyskouluaatteen vankkumaton kannattaja (Männistö 2007, 17).

Pulavuodet kiihdyttivät keskustelua

Suomen lama-aika alkoi ennen muuta Eurooppaa. Syynä oli etenkin metsäteollisuuden viennin hiipuminen, jonka aiheutti Neuvostoliitto myymällä puu- ja sahatavaraa Eurooppaan alhaisella hinnalla. Pula-aika iski teollisuuden ohella rajusti maatalousvaltaiseen Suomeen, koska maanviljelijät ja maaseudun asukkaat eivät saaneet tuloja metsänmyynnistä eikä puunkorjuusta. Työttömyys lisääntyi, kulutus laski sekä maaseudulla että kaupungeissa. Verotulojen väheneminen johti valtion säästötoimiin. Sekä kansakoulu- että oppikoululaitos pantiin leikkaamaan kulujaan. Nyt oli hyvä palauttaa mieleen ylioppilastulvan aiheuttama “tuhlaus”.

Ylioppilaiden määrä oli jälleen noussut: vuonna 1930

lakitettiin 2105 uutta ylioppilasta (HS 18.6.1932). Kymmenessä vuodessa 1920-1930 –lukujen taitteeseen tultaessa heidän määränsä lähes kaksinkertaistui (ks. edellä). Valtio joutui pulajan vuoksi pelastamaan talousvaikeuksiin joutuneita yksityisoppikouluja ottamalla niitä haltuunsa tai antamalla niille lisärahoitusta. Sekä kansakoulun että oppikoulun uudistushankkeet pysähtyivät 1930-luvulla. Tämä kiukutti ennen muuta kansakoulu-
aatteen kannattajia ja oppikoulu remonttia ajavia.

Yksityisoppikouluja ei enää perustettu lisää. Oppilasmääriä pyrittiin rajoittamaan korottamalla valtionapuun oikeuttavien luokkien vähimmäisoppilaslukua (ks. esim. Kaarninen-Kaarninen 2002, 202, Männistö 2008, 86-88).

Helsingin Sanomat esitti edelleen johdonmukaisesti, että oppikoulujen kulut ja ylioppilastulva laskisivat, kun opiskelu suunnattaisiin käytännöllisille aloille (ks. HS 8.5.1930 ja 4.6.1929). Sosiaalidemokraatti on samalla kannalla ja painotti, että keskikouluasteelle pitäisi perustaa rinnakkaisia opintolinjoja. Oppilaan olisi saatava opiskella omien taipumuksiensa mukaisella linjalla. Lehti ihmetteli, että miksi joissakin valtion ammateissa oli keskikoulu pääsyvatimuksena, mutta ylioppilaat valtasivat nämä työpaikat (ks. myös Hbl 31.3.1931). Se näki myös ylioppilastulvan helpottuvan tulevaisuudessa: eduskunta oli juuri hyväksynyt aloitteen koulujärjestelmän käytännöllistämistä ja ammattikoulujen opettajat olivat puolestaan hyväksyneet julkilausuman oman koulunsa ja jatko-opetuksen suhteista. (SS 10.4.1931.)

Ruotsinkieliset näkivät ylioppilastulvan syynä oppikoulu-
laisten määrän kasvun. Heidän mielestään jatko-opiskelu-
ongelmaa ei voitaisi ratkaista Helsingin yliopiston rehtorin Antti Tulenheimon vaatimalla uudistuksella: aiempaa ankarimmilla ylioppilaskirjoituksilla. Hufvudstadsbladetin mukaan loistava ylioppilastodistus ei takaisi todellista opiskelulahjakkuutta eikä itseopiskelukykyä. Toisinpäin myös ajatellen: heikohkot arvosanat eivät estäneet hankkimasta kunnioitet-

tavaa akateemista uraa. Ylioppilaista ei pitäisi tulla vain tiedemiehiä, vaan jatkossakin tarvitaan tuomareita, lääkäreitä, valtion virkamiehiä, teollisuuden toimihenkilöitä ja yksityisyrittäjiä. Suurimpaan vaaraan lehti katsoi jouduttavan, jos poliitikot eivät nostaisi valtion virkamiesten palkkoja. Uhkana saattaisi olla akateemisen köyhälistön syntyminen. Sen sijaan se esitti, että akateemiset oppilaitokset itse järjestäisivät pääsykokeet ja jakaisivat myös oikeaa tietoa opiskelusta sekä valmistuneiden toimeentulomahdollisuuksista eri elinkeinoaloilla. (Hbl 11.9.1930, Strömberg 1990, 534-536.)

Hufvudstadsbladetin kirjoitus heijastaa ruotsinkielisten parempia mahdollisuuksia lukiokoulutukseen ja jatko-opintoihin suomalaisiin verrattuna, sillä heillä oli väestömäärään nähden suomalaisia enemmän lukio- ja akateemisia opiskelupaikkoja.

Hufvudstadsbladet alkoi myös huolestua muiden lehtien tapaan liikakoulutuksesta. Se oli kuitenkin lähinnä huolestunut maaseudun ylioppilaiden hakeutumisesta kaupunkeihin, mutta ei vain opiskelemaan, vaan myös jäämään töihin kaupunkeihin. Ylioppilaista jo 60 % oli maaseutuoppikoulujen kasvattaja.

Muutenkin teollisuuden hyvät palkat vetivät nuoria maaseudulta. Lehti vaati myös Helsingin Sanomien ja Sosialidemokraatin tapaan oppikoulun teoreettisen opiskelun uudistamista siten, että saataisiin käytännöllisille aloille hakeutuvia nuoria. Se pelkäsi muussa tapauksessa syntyvän koulutetun köyhälistön, joka "voisi olla vaarallisempi kuin juureton työväestö". Bl pk 31.3. (Hbl 31.3.1931.)

Uusi Suomi oli myös taipunut muiden sanomalehtien kannalle: oppikoulujen opetussuunnitelmia tuli uudistaa. Se olisi valmis antamaan jokaiselle koululle päätösvallan laatia oman ohjelmansa. Ylioppilastutkinnon opiskelijat saisivat valita teollisen (esisivistävän ja korkeakoulukelpoisuuden antavan) tai käytännön elämään tähtäävän linjan väliltä. (US 12.8.1931 kirj. A.A.T.)

Puolueista vain maalaisliitto otti jo 1930-luvun alussa ohjel-

maansa oppikouluopetuksen suhteuttamisen käytännön aloille valmistaviin oppilaitoksiin “taloudellisten edellytystemme kanssa sopuosinnussa”. Toisaalta maalaisliitto korosti puolueohjelmassaan myös oppikoulun tehtävänä olevan “kasvattaa kansallisesti ajatteleva ja läheisesti kansan kanssa tunteva sivistyneistö”. (Borg 1965, 231.) Ilkka ei kirjoittanut 1930-luvun alussa lainkaan ylioppilastulvasta. Sen päätoimittajalla Artturi Leinosella oli riittävästi puuhaa tätä aihetta läheisempien ja aktuaalisempien ongelmien kanssa: Pohjanmaalla oli noussut loppuvuodesta 1929 vasemmistolaisuutta vastustava Lapuan liike, jonka toimintaan Leinonen aluksi osallistui. Maalaisliittolaisen Kyösti Kallion vähemmistöhallitus väistyi porvarillisen P. E. Svinhufvudin enemmistön tieltä. Pohjalaiset muiluttivat vasemmistolaisia ja rikkoivat heidän kirjapainojaan. Yli 10 000 talonpoikaa marssi heinäkuun helteillä mielenosoitukseensa Senaatintorille, jossa Suomen poliittinen johto sai kuulla omilla korvillaan lapualaisten vaatimukset.

Komiteanmietinnöt puhuttavat

Ylioppilastulvan vuoksi Helsingin yliopiston konsistori asetti vuonna 1932 komitean pohtimaan, miten “opiskelijoiden lukumäärää voitaisiin vähentää ja karsia suhteellisen heikkokyykyisiä aineksia pois”. Komitea päättyi seuraavana vuonna esittämään yliopiston pääsykynnykset. Ylioppilaskirjoituksissa piti saada vähintään cum laude –arvosana ja alemman yleisarvosanan kirjoittaneen tuli läpäistä pääsykoe. Professori Rolf Nevanlinna esitti eriävässä mielipiteessään, että vaikka naisten koulu- menestys oli miehiä parempi, niin yliopistomenestys oli päinvastainen. Hän olisi halunnut rajoittaa naisten yliopisto-opiskelua (Kaarninen – Kaarninen 2002, 202-203).

Yliopiston tiedekunnat eivät halunneet ylioppilasarvosanakarsintaa, mutta Nevanlinnan sukupuolikiintiöt saivat kannatusta. Ammattikoulutuksen tehostamisen katsottiin myös vähentä-

vän käytännön tehtäviin päätyneiden ylioppilaiden turhaa koulutusta (Kaarninen – Kaarninen 2002, 203).

Helsingin Sanomat oli tarttunut myös “käytännöllisen elämän ja naisylioppilasaiheisiin” vuoden 1932 kesäkuun alussa. Lehti vertasi Suomen ylioppilasmääriä länsinaapuriemme ja Saksan vastaaviin lukuihin. Kuten aiemmin on todettu, niin Suomessa kirjoitti ylioppilaaksi vuosittain suhteessa asukaslukuihin lähes kolmannes enemmän kuin Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa sekä lähes kaksikertaa enemmän kuin Saksassa. Miesylioppilaita valmistui kaikissa edellä mainituissa maissa suunnilleen yhtä paljon, mutta naisylioppilaita Suomessa valmistui noin kymmenenkertaisesti enemmän kuin Saksassa sekä kaksinkertaisesti Tanskaan ja Norjaan verrattuna, mutta Ruotsiin nähden yli kolmenkertaisesti. Helsingin Sanomat johtopääteli vertailunsa tuloksista, että oli kiinnitettävä “entistä suurempaa huomiota oppikoulujemme kauan jatkuneeseen laajenemiseen”. (HS 18.6.1932.) Lehti näki siis, että naisopiskelijat olivat myös ylioppilastulvan nostajia.

Tätä päättelyä tukee lehden pääkirjoitus hieman yli viikkoa myöhemmin. Helsingin Sanomat kirjoittaa: “Ylioppilaiden ja etenkin naisylioppilaiden määrä saattaa johtaa ns. sivistyneen köyhälistön syntyyn, tietopuolisen sivistyksen saaneiden liikatuotantoon ja toisaalta tuotantoelämän ammattitaitoisten henkilöiden puuttumiseen.” Muuten kirjoitus käsittelee keski-koulupohjaisten ammattikoulujen vähäisyyttä. (HS 27.6.1932.)

Opetusministeriötä patisteltiin ylioppilastulvan ratkaisemiseksi. Kasvatusopillinen yhdistys vaati sitä selvittämään, miten oppikoulu palvelee myös muihin oppilaitoksiin kuin korkeakouluihin hakeutuvia ja miten ylioppilastutkinto vaikuttaa koulujen toimintaan. Kevään 1934 ylioppilaskirjoituksissa reputti lähes 34 % kokelaista (HS 19.5.1934, STVK 1940, 228), mikä varmasti nostatti painetta selvittää oppikoulujen ja yliopistojen tehtäväjakoa. Vaikka pulavuodet olivat hieman laske-neet ylioppilaiden tulvaa, niin siitä huolimatta ei vuoden 1934

läheskään kaikille 2225 ylioppilaalle (ks. edellä) löytynyt opiskelupaikkaa.

Helsingin yliopiston tulokseton ponnistelu ratkaista ylioppilasongelma sai opetusministeriön lopulta asettamaan syyskuussa 1934 valtionkomitean pohtimaan asiaa vararehtori, professori Edwin Linkomiehen johdolla (Kaarninen – Kaarninen 2002, 203 ja KM 12/1935, 1-2).

Helsingin Sanomat ei hyväksynyt, että ylioppilastutkinto poistettaisiin kouluilta ja että vain yliopistot itse valitsisivat opiskelijansa. Se lisäsi aiemmin esittämiinsä muutoksiin “teollisuuskoulujen” lisäämisen, sillä niiden määrä oli pysynyt ennallaan, vaikka oppikoulujen määrä oli noussut kolmessa vuosikymmenessä suunnattomasti (104 koulua v. 1900 ja 230 koulua v. 1930, ks. Kiuasmaa 1982, 89, 229). Lehti ei olisi halunnut, että vain yliopisto- ja “koulumieskomitea” pohtii opintopulmaa. Se piti parhaana vaihtoehtona myös opiskelijoiden vanhempien sekä käytännön alojen edustajien ja tuntijoiden osallistumista, jolloin saataisiin aikaiseksi koko oppikoulu- ja yliopistolaitoksen kokonaisratkaisu. (HS 19.5.1934.) Edistyspuoluelaiset ja maalaisliittolaiset olivat tässä asiassa lähentyneet toisiaan, vaikka maalaisliitto ei poikkeuksellisesti istunutkaan hallituksessa.

Hallitus oli tehnyt esityksensä eduskunnalle, ettei ilman valtioneuvoston lupaa saanut keskikoulua laajentaa ylioppilaita valmistavaksi eikä perustaa uusia oppikouluja. Valtioneuvosto myös harkitsisi, olisiko oppikoulu tai sen laajentaminen paikkakunnan sivistystarpeen vaatima ja olisiko oppikoulun ylläpitäjällä riittävät taloudelliset edellytykset koulun menojen maksamiseen. Helsingin Sanomat ei pitänyt näistä suunnitelmista, vaan toisti jälleen jo keskikouluopiskelu tuli suunnata myös käytännön elämän aloille pyrkiville. Se ei uskonut kouluisten määrän taittuvan, sillä oppikoulut voisivat nostaa opiskelijamääriä. Sen sijaan se alkoi nyt kannattaa yliopistojen järjestämiä pääsykokeita. (HS 12.11.1934.)

Hallituksen esitystä seurannut lainmuutos ajoittui sopivasti ennen ylioppilastulvan vastustamiskomitean mietintöä (AsK 1935 n:o 145, 5.4.1935). Oppikoulujen määrää rajoittava lainmuutos ei kuitenkaan tyrmännyt yksityisoppikouluväkeä, sillä “elävät koulut” oli jätetty rauhaan ja uusien koulujen perustamista oli vaikeutettu (Pietiäinen 1995, 85). Yksityiskouluväki uskoi selvästi, että nyt valtiovallan toimenpiteet rauhoittivat liiaksi paisuneet syytökset tarpeettomista yksityiskouluista ja verovarojen tuhlailuista (Männistö 2008, 90).

Vuori-Lehti ja Kaarniset ovat eritelleet perusteellisesti ylioppilastulvan aiheuttajia, jotka Linkomiehen komitea oli koonnut marraskuussa 1935 ilmestyneeseen mietintöönsä. Suurin osa ylioppilastulvan syistä oli ollut myös yleisenä keskusteluaiheena, jotka on siksi tässä artikkelissa jo aiemmin käsitelty. Muutama uusi ja jo edellä esiintynyt aihe vaatii silti täsmennystä.

Kulkuyhteyksien paraneminen on usein liitetty teollisuusyhteiskuntaan ja kaupungistumiseen, mutta uudet maantiet ja rautatiet mahdollistivat myös maaseudun lasten koulunkäynnin Suomessa. Koulujen “naisistumisen” syynä Vuori-Lehti pitää suomalaisuusliikkeen agiteerausta naissivistyksen puolesta. Hän huomaa nuoren Suomen kapea-alaisen ja jäykän koulupolitiikan, joka ei seurannut talouden ja yhteiskunnan nopeita muutoksia. (Vuori-Lehti 1997, 100, Kaarninen – Kaarninen 2002, 204, vrt. myös Kiasmaa 1982, 228.)

“Ylioppilastulvan vastustamiskomitea näki 1930-luvun akateemisen työttömyyden pahempana kuin se oli”, toteavat Kaarniset. Työttömistä oli vain 3,5 % henkisen työn tekijöitä, joista 60 % toimi elinkeinoelämän aloilla ja joista vain 8 %:lla oli akateeminen tutkinto. Oppikoulunopettajia oli 111 työttöminä, joista naisia 65. Insinöörejä ja arkkitehteja oli työttöminä 47. Akateeminen työttömyys johtui pulakaudesta. (Kaarninen-Kaarninen 2002, 204.)

Koska Linkomiehen komitea totesi ylioppilastulvan aiheuttavan haittoja yliopisto-opiskelulle ja tieteelliselle tutkimukselle sekä oppineiston työllistymiselle, niin sille oli asettava tulppa (Vuori-lehti 1997, 101 ja HS 27.11.1935). Komitea oli valmis rakentamaan monenlaisia esteitä tulvan patoamiseksi (KM 12/1935, 29, 39-57). Näitä keinoja oli esitetty myös sekä virallisissa yhteyksissä että yleisessä keskustelussa, joten ne eivät olleet välttämättä uusia, mutta nyt komitea tarjosi ne yhtenäisenä työkalupakkina. Esimerkiksi keskikoulupohjaisen ammattikoulutuksen kehittämisestä on jo kerrottu tässä artikkelissa. Kaarniset viittaavat seminaarikomitean todenneen jo vuonna 1922 ylioppilaiden määrän “luonnottoman suureksi”, minkä vuoksi seminaarikomitea kertoi “oppineen köyhälistön vaarasta” ja esitti keskikoulupohjaisen seminaariopetuksen aloittamisesta (Kaarninen – Kaarninen 2002, 204 ja Männistö 1994, 201).

Komitea toistaa Helsingin Sanomien aiemmin esittämien keskikoululinjojen perustamista. Teollisuuskouluihin (teknilliset oppilaitokset) sekä kauppaopistoihin, joihin myös sopi ylioppilaslinja, oli saatava lisää opiskelupaikkoja sekä mahdollisuus jatkaa teknilliseen ja kauppa- ja korkeakouluun (ks. HS 27.6.1932, 19.5.1934 ja 27.11.1935).

Lukioluokkien oppilasmäärän vähentämissuositus ja yliopistojen sisäänoton rajoittaminen viiden vuoden aikana ei miellyttänyt tutkittuja lehtiä Utta Suomea lukuunottamatta. Uusi Suomi vetosi vastaavaan käytäntöön Ruotsissa, jossa vähennettiin vuosittain neljäsosa yliopiston opiskelupaikoista. Hufvudstadsbladetin mukaan ylioppilaiden olisi pitänyt antaa opiskella ensin vuosi ja sen perusteella määrätä yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelupaikat. Sosialidemokraatti katsoi, että yliopistojen aloituspaikkojen vähentäminen asettaisi köyhät opiskelijat huonompaan asemaan kuin muut. Korkeakoulupaikkojen numerus clausus –periaatetta oli jo jouduttu käyttämään lähinnä tilanpuutteen vuoksi lääketieteellisessä tiedekunnassa

Ilmeisesti v. 1936 ylioppilaaksi tulleet oppilaat Järvenpään yhteiskoulun ensimmäisellä luokalla 1920-luvun lopulla.

parin vuoden ja teknillisessä korkeakoulussa kymmenen vuoden ajan. Nyt komitea esitti, että tämä hyvin toiminut valintatapa ulotettaisiin muillekin akateemisille aloille. Komitea katsoi, että hakijat voitiin valita näin valmiuksiensa eli ylioppilastutkinnon perusteella, koska “kokemusten mukaan ylioppilastutkinnon tuloksista suurin piirtein katsoen ilmenee tutkittavan kyvykkyys” (Kaarninen – Kaarninen 2002, 205 ja Strömberg 1990, 539-540).

Mietinnöstä kirjoittaneet lehdet olivat erittäin tyytyväisiä komitean esityksestä, että “valistustyötä oli tehtävä opintojen ja ammatin valinnassa”. Saksassa opinto-ohjauksen käyttö oli Hufvudstadsbladetin mukaan toiminut hyvin. Se toisti aiemmin jo ehdotetut yhteiskokoukset vanhempien ja elinkeinoelämän edustajien kanssa sekä ehdotukset ammatti-, lukio- ja yliopisto-opinnoista annettavan kirjallisen materiaalin toimittamisesta koululaisille. Sosialidemokraatti piti sen sijaan komitean “Saksasta haettuja esimerkkejä arveluttavina”. Sen mielestä talous-

pula oli kapitalistisen järjestelmän aiheuttama. Taluspula oli johtanut vakavaan kulttuurikriisiin ja myötä sivistyneen köyhälistön syntyyn. Viime mainittu ilmiö oli yleiseurooppalainen, sillä esimerkiksi Sveitsissä oli kolmannes työttömänä 20 000 arkkitehdista ja insinööristä. Puolassakin vastaavan tutkinnon suorittaneista oli 17 000 työttömänä eli yli 40 %. (SS 28.11.1935, Hbl 27.11.1935, HS 27.11.1935, US 1.12.1935, Ilkka 4.5.1936.)

Kiuasmaan mielestä mietinnössä ilmeni aikakaudelle tyypillisesti konservatiivinen ärtymys naispuolisten akateemisten kansalaisten määrän jatkuvasta noususta ja hakeutumisesta ”miesten aloille” (Kiuasmaa 1982, 228). Naisopiskelijoita katsottiin pahalla silmällä, koska he menivät naimisiin kesken opiskelun ja siten turvasivat itselleen tulevaisuuden hyväpalkkaisten ja hyvinkoulutettujen miesten vaimoina (Starck 1982).

Komitea epäili ylioppilaslakinkin olevan naisten keskuudessa muotiasia. Naisopiskelijoita oli 1920-luvun alussa korkeakouluissa noin viidesosa, saman vuosikymmenen puolivälissä neljäsosa ja vuonna 1930 jo kolmasosa. Naisopiskelijoita oli suhteellisesti eniten maailmassa. (Kaarninen – Kaarninen 2002, 205.) Ylioppilastulvakomitean mukaan naisopiskeloiden määrä on noussut nopeasti kaikkialla Euroopassa, mutta Suomessa prosentuaalisesti eniten (KM 12/1935, 19-20).

Naiset eivät pitäneet Kaarnisen tutkimuksen mukaan ylioppilastulvaa ja mahdollista työttömyyttä samanlaisena ongelmana kuin miehet. Naiset pohtivat, millä akateemisilla aloilla naisia erityisesti tarvittiin. He joutuivat koko ajan opinnoillaan todistamaan, etteivät olleet miehiä huonompia (Kaarninen 1995, 223.)

Sanomalehtien ylioppilastulvaa vastustavasta komiteanmietinnöstä käymä keskustelu heijastelee kunkin lehden ajamaa koulu-, puolue- ja reaalipoliittista taustaa. Pisimmän pääkirjoituksen laatinut Sosialidemokraatti oli ajan hermoilla. Se käsiteli ylioppilastulvaotsikon alla myös seuraavia aiheita: Lapuan liike oli hyökännyt kommunistien ja sosialistien kimppuun,

työttömyydestä ja vähäisestä koulutuksesta kärsi eniten vasemmistoa kannattava köyhä kansanosa, Saksassa valtaan olivat nousseet äärioikeistolaiset kansallissosialistit (joilla ei ollut nimestään huolimatta mitään tekemistä vasemmistolaisen sosialismin kanssa).

Sosialidemokraatti pelkäsi äärioikeistolaisen puhurin kiihtyvän Suomessakin, koska Lapuan liikkeen jatkajaksi oli perustettu Isänmaallinen Kansanliike (IKL). IKL ohitti jo reippaasti edistyspuolueen vuoden 1933 eduskuntavaaleissa ja se sai vain neljä kansanedustajaa vähemmän kuin kokoomuspuolue eduskuntaan (ks. Männistö 1994, 296). Sosialidemokraatti kuitenkin antoi hieman tunnustusta komitean työskentelystä, koska se käy mietinnön tarkkaan läpi eikä kuitenkaan moiti kaikkia komitean esityksiä.

Sosialidemokraattien ohella oppositiopuolue maalaisliitto ei kannattanut komitean ehdottamia opiskelun rajoittamistoimia, koska maaseudun oppikoululaiset kärsivät niistä eniten. Ilkan mielestä ylioppilaslakin käyttökielto ei vähentäisi naisylioppilaiden määrää. Lehti toistaa jo aiempia ehdotuksiaan kehittyvän talouselämän ja koulun yhteensovittamisesta. Toisaalta se ei kuitenkaan kerro komitean esittämän maatalouskoulutuksen kehittämisestä.

Maalaisliitto oli menettänyt kannattajia, koska pula-aika pakotti velkaantuneita talonpoikia myymään tilansa pakko- huutokaupassa ja koska Lapuan liike ja sen jatkaja IKL hajottivat puoluetta. Vuoden 1933 vaaleissa se menetti yli 10 % kansanedustajapaikoistaan IKL:lle ja pienviljelijäpuolueelle. Ilkka oli menettää maalaisliiton pää-äänenkannattajuutensa 1930-luvun alussa, kun se ei hyväksynyt maalaisliittolaisten poliitikkojen kaikkia toimia Helsingissä. Viimeksi mainitut perustivat kannattajakseen Suomenmaan, mutta tämä ilmestyi vain pari vuotta, koska se ei saanut pula-ajan vuoksi tarpeeksi tilaaja- eikä mainostuloja. Ilkan päätoimittaja Artturi Leinonen sai siis voiton pääkaupunkilaisista vastustajistaan ja vankisti

vielä asemaansa oikeistolaisia vastaan Pohjanmaalla ja puolueessa, kun hänet valittiin kansanedustajaksi vuonna 1936.

Kokoomuspuolue oli myös oppositiossa, mutta hallituksessa olleista seitsemästä ammattiministeristä se saattoi lukea muutamana piilokannattajakseen. Puolueen pää-äänenkannattaja Uusi Suomi kuitenkin myötäili komitean kannanottoja kaikkein eniten, sillä olihan komitean puheenjohtaja Edwin Linkomies kokoomuspuolueen merkittävin korkeakouluasiantuntija ja kansanedustaja sekä arvostettu tiedemies.

Vaikka Hufvudstadsbladet ei ollutkaan ruotsalaisen kansanpuolueen (Rkp) virallinen pää-äänenkannattaja, niin se voidaan silti lukea tämän puolueen ja ruotsinkielisen väestönosan suurimmaksi tulkiksi, joka myötäili ja kertoi hallituspuolue Rkp:n kannanotot. Lehti myötäili myös komiteamietintöä. Sen uudistusehdotukset olivat joustavia. Jopa numerus clausus –periaatteen lehti hyväksyi ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen. Tämä oli keskieurooppalaista lainaa, jota käytetään siellä nykyäänkin monissa yliopistoissa. Hufvudstadsbladetin ei tarvinnut paljon vastustaa komiteamietintöä, sillä ruotsinkielisten koulu- ja opiskeluasiat olivat paremmalla mallilla kuin suomenkielisten. Ruotsinkielisiä ylioppilaita valmistui suhteessa enemmän ja heillä oli riittävästi akateemisia koulutuspaikkoja: oma yliopisto Åbo Akademi, oma kauppakorkeakoulu ja varma osuus omakielisestä opetuksesta Helsingin yliopistossa.

Edistyspuolueella oli eniten puoluepoliittisia ministereitä T. M. Kivimäen hallituksessa, joten puolueen päälehden Helsingin Sanomien kirjoittamat mielipiteet komitean aikaansaannoksista ovat suhteellisen tuttuja jo lehden aiemmista kannanotoista. Komitea näyttää monessa asiassa ottaneen huomioon lehden nämä esitykset. Helsingin Sanomat ei kuitenkaan hyväksynyt kaikkia sen ehdotuksia. Kuten edellä on mainittu, niin kouluhallituksen ylijohdajana oli tällöin edistyspuolueen kansanedustaja, filosofian tohtori Oskari Mantere. Hän oli aikansa arvostetuin koulupoliitikko, joten voi olettaa Helsingin Sanomien

seuranneen hänen ehdotuksiaan. Tosin jo vuonna 1936 Helsingin Sanomat lopetti jyrkkään alamäkeen luisuneen edistyspuolueen taloudellisen tukemisen, mutta se ei kuitenkaan hylännyt puolueen sanallista tukemista.

1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla uudenaikaisia kannanottoja

Pula-aika oli taittunut Suomessa 1930-luvun puoliväliin tultaessa. Taloustilanne parani, koska vienti alkoi vetää Eurooppaan. Näin työpaikat jopa lisääntyivät ja valtion verotulot myös kasvoivat. Oppikoululaitos sai näistä verotuloista osansa valtionapuina, sillä vuoden 1935 lopussa palautettiin lukion luokkakoot pula-aikaa edeltäneelle tasolle (AsK 1935 n:o 417, 10.12.1935 ja AsK 1936 n:o 10, 10.1.1936, Kiusmaa 1982, 224, 276).

Opettajaneuvosto kokoontui vuoden 1936 alussa pohtimaan ylioppilastulvaa ja sen rajoittamista koskevia uudistusesityksiä. Neuvoston mielestä ylioppilastulvaa ei helpottaisi keskikoulujen erottaminen lukioista, sillä se vain rajoittaisi maaseudun sivistystarvetta. Tällä toimenpiteellä ei saataisi keskikoulun käyneitä siirtymään käytännön elämän aloille, ennen kuin heidän koulutuksensa olisi kunnossa. Ammattikoulujen katsottiin jo kehittyneen, mutta monelta alalta puuttui vielä koulutus. Neuvosto uskoi ylioppilastulvan helpottuvan “luonnollista tietä”. Aiheesta oli vain puhuttu liikaa. Helsingin Sanomat piti tämän kokouksen kannanottoja erittäin hyvin harkittuina. (HS 13.1.1936.)

Keväällä 1936 Helsingin Sanomat paneutui arvostelemaan Linkomiehen ylioppilastulvan vastustamiskomitean mietinnössä esitettyä numerus clausus -periaatetta. Komitean käsitystä oppineiden liikatuotannosta se piti em. neuvoston mallin mukaan osittain harhaisena ja paisuteltuna. Lehden mielestä yhteiskunta ei ehkä ollut kyennyt vielä käyttämään hyväkseen

käytännöllisen elämän kannalta tarpeellista työvoimaa.

Helsingin Sanomat ei myöskään hyväksynyt opiskelumahdollisuuksien rajoittamista, jolla estettäisiin ihmisten luonnollinen oikeus hankkia sivistystä. "Vapaissa ja valistuneissa yhteiskunnissa tie sivistykseen pitää olla kaikille avoin". Lehti tuo esille myös Helsingin yliopiston ja Keskuskauppakamarin kielteisen kannan numerus clausukseen: komiten ehdotuksien toteutukset eivät poistaisi ylioppilastulvaa. Kuitenkin Helsingin Sanomat näkee komitean työssä myös sen positiivisena, että oppineiston sijoittumista ja opintojärjestelmää on perusteellisesti pohdittu ja että "terve käsitys on varmentunut". (HS 10.4.1936.)

Viimeisessä "painavassa lausunnossaan ylioppilastulvakysymyksessä" Helsingin Sanomat siteeraa Suomen Teollisuusliiton (STL) antamaa lausuntoa kauppa- ja teollisuusministeriölle. Lehti huomauttaa, että STL oli aivan "samoilla kannoilla" kuin Helsingin Sanomat oli aiemmin kirjoittanut.

STL korostaa, ettei silloisia opiskelijapolvia pitänyt rangaista maamme väärästä koulutuspolitiikasta, vaan oli avattava pääsymahdollisuuksia myös talous-, teollisuus- ja kaupallisille urille. Monet tekniikan alan oppilaitokset, esim. Tampereen Teknillinen oppilaitos ja Teknillinen Korkeakoulu, olivat joutuneet rajoittamaan oppilasmääriään, vaikka näitä aloja olisi täytynyt suosia. Lehti pitää STL:n lausuntoa vakavasti otettavana kehoituksena niille, jotka "ovat koulupolitiikastamme vastuussa". (HS 6.5.1936).

Helsingin yliopiston opiskelijamäärä aleni vuoden 1936 kevään kaikkiaan 6631 opiskelijasta vuoden 1937 kevään 6434 opiskelijaan eli 3 % . Naisopiskelijoiden määrä laski noin 7 % . (STVK 1940, 228-229). Uusi Suomi otsikoi tämän ilmiön liioittelevasti "Ylioppilaiden määrä alenee". Sen mielestä prosenttiosuus ei ollut mittava, mutta suunta oli oireellinen, vaikka vieläkin ylioppilasopiskelijoita oli liian paljon. Nuorisoa oli siis ohjattava oikeisiin opintoihin. (US 12.3.1937.)

Tilastojen mukaan vuonna 1935 ylioppilaita valmistui 2509 ja seuraavana vuonna 41 vähemmän eli vertailuvuosiin nähden vähennystä oli 1.6 %.

Hufvudstadsbladet oli huolestunut akateemisen köyhälistön synnystä. Lukiokoulutuksen reseptiinsä se kirjoitti jo tällöin muutamia vasta kymmenien vuosien päästä toteutuneita uudistuksia. Ylioppilaskirjoituksia oli vaikeutettu, minkä vuoksi luokalle jäätiin entistä useammin ja hylättyjä aineita kirjoitettiin jopa 3-4 kertaa. Nämä ongelmat voitaisiin poistaa ja samalla myös säästää rahaa, kun ylioppilaskirjoitukset hajautettaisiin syksylle ja keväälle ja kun koulua käytäisiin vuosi ja luokka -periaatteen mukaan sekä kun vielä lisättäisiin käytännön opintoja ja linjoja vähän teoreettisia taipumuksia omaaville Ruotsin mallin mukaan, lehti esitti. Sen mielestä opiskelijat olivat myös "moraalisia oikeuksia omaavia ihmisiä". Heitä ei pitänyt kiristää samanlaisilla opinnoilla. Koulusakin oli otettava yksilö huomioon. (Hbl 3.7.1938 kirj. M. Hm.)

Ylioppilaiden määrä hyppäsi vuodessa lähes yli neljänneksellä vuodesta 1938 vuoteen 1939 (SVT IX, Oppikoulut 1938-1939). Pohjoismaista Suomessa oli eniten akateemisia opiskelijoita ja oppikoululaisiakin toiseksi eniten Tanskan jälkeen. Uusi Suomi päätteli, että koska ylioppilaiden liikatuotanto jatkui, niin ei ollut enää syytä laajentaa yliopistoja eikä oppikouluja vaan ammattikoulutusta. Teollisuus kaipasi jo lisää ammattiosaajia, että tuotantoa olis voitu suurentaa.

Suomen bruttokansantuote oli lähes vain puolet Ruotsin vastaavasta. Teknillisten opistojemme oppilasmäärä oli noin 1/3 Ruotsiin verrattuna, mutta teknillisen korkeakoulun oppilasmäärä oli meillä hieman suurempi. Uuden Suomen mukaan maamme suomenkielisiin teknillisiin opistoihin mahtui vain 35 % pyrkijöistä, kun ruotsinkieliset opistot saattoivat ottaa 80 hakijoista. Kun teknillisistä opistoistamme oli ruotsinkielisiä 40 % ja suomenkielisiä siten 60%, niin jälkimmäisiä keskikoulupohjaisia opistoja oli lisättävä ja näin luotava nuo-

risolle lyhin ja tarkoituksenmukainen tie teollisuuden palvelukseen. Oppositiolehti Uusi Suomi odotti nyt Cajanderin punamultahallitukselta tekoja “tämän asian korjaamiseksi”. (US 13.5.1939 kirj. U. J.)

1930-luvun lopulla käytyyn ylioppilastulvakeskusteluun osallistuneet Helsingin Sanomat, Uusi Suomi ja Hufvudstadsbladet painottavat keskikoulupohjaisen ammattikoulutuksen lisäämistä. Etenkin teknillisiä opistoja haluttiin lisätä. Hufvudstadsbladet ei kuitenkaan kirjoittanut teknillisistä opistoista, vaan vaati lukioihin käytäntöpainotteisia opiskelulinjoja Ruotsin koulujen mallin mukaan. Rkp esitti myös puolueohjelmassaan pyrkivänsä ajamaan monipuolista opetusta, erityisesti käytännön tarpeisiin. Lehti ei luonnollisesti halunnut ärsyttää suomenkielisiä, koska ruotsinkielisiä teknillisiä oppilaitoksia oli hakijamäärään nähden runsaasti. Hufvudstadsbladetin lukio- ja ylioppilaskirjoitusesitykset olivat aikaansa edellä, ne toteutuivat vasta 1990-luvun Suomessa.

Helsingin Sanomien ylioppilastulvakirjoittelu päättyy jo vuoden 1936 kesään. Tämän voi selittää mm. se, että Oskari Mantereen opetusministerikausi loppui alkusyksystä 1936. Lehti toistaa aiemmin esittämiään uudistuksia ja noudattaa edistyspuolueen aatemaailmaa. Esimerksi se vaati liberaalille ajattelulle tunnusomaisesti opiskelun ja valinnan vapautta. Monien yhteiskunnan instituutioiden kanssa se näyttää olleen samaa mieltä koulupolitiikan toteuttamisesta. Kouluhallituksen alaisuudessa toimivan oppikoulujen opettajaneuvoston kannanotot lehti noteerasi ajankohtaisuuden ja taustansa vuoksi erittäin tarkasti, vaikka yleensä niitä ei juuri kommentoitukaan (vrt. Männistö 1994, 168).

Uusi Suomi jatkoi uskollisesti Linkomiehen viitoittaman linjan tukemista. Lehti noudatti myös kokoomuksen kannattamaa kielipolitiikkaa. Samoin sen keskikoulupohjalle rakentuvat ammatillisen ja teknillisen opiskelun kehittämisesitykset ovat suoraan kokoomuksen puolueohjelmasta (Borg 1965, 249). Se

tuki voimakkaasti myös talous- ja teollisuuspiirien intressejä kokoomuksen periaatteiden mukaan. Viimeisenä ylioppilastulvasta käytyä keskustelua ylläpitänyt oppositio-puoluetta edustanut Uusi Suomi odotti luonnollisesti hallituksen toimia. Valitettavasti pohjakoulu- ja oppikoulu-uudistukset (KM 14/1938, AsK 1939 n:o 218, Autio 1986, 267) oli keskeytettävä. Punamultahallitus joutui keskittymään Suomen kannalta vielä tärkeämpiin asioihin kuin ylioppilastulvaan ja koulupolitiikkaan. Maailmanpolitiikka alkoi kiihtyä kesällä 1939, mikä johti toisen maailmansodan syttymiseen 1. syyskuuta 1939. Suomi joutui maailmanpolitiikan kohtalokkaaksi keskipisteeksi talvisodan sytyttyä 30. marraskuuta 1939. Puolustus-taistelumme herätti Euroopassa ja ympäri maailmaa tavattomasti huomiota, sillä muualla ei tällöin sodittu yhtä aktiivisesti.

Tasa-arvoisuus lähtökohtana

Maija-Liisa Starck kertasi Helsingin Sanomissa v. 1982 Linkomiehen komitean ehdotuksia vuodelta 1935 ja totesi nämä lähes viisikymmenvuotiaat kannanotot samanlaisiksi kuin juuri esitetyt: oli rajoitettava lukioihin ja yliopistoon otettavien opiskelijoiden määrää. Starckin mukaan Linkomies oli todennut: “Kun yliopistollisen oppiarvon suorittanut henkilö toimii postinkantajana, niin se kertoo kansantaloudellisesta ja yhteiskunnallisesta vaarasta”. Starck sanoo, että toinen maailmansota mullisti kaikki koululaskelmat ja nostatti ennennäkemättömän koulutusinnon. Linkomiehen ennustus on toteutunut, mutta ylioppilaat eivät vierasta “alempiakaan” ammatteja. Nyttemmin heille vakuutetaan, että koulutus kannattaa aina. (vrt. Starck 1982.)

Sotien jälkeen ja etenkin ns. suurten ikäluokkien tullessa oppikouluikään 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa uusia oppikouluja perustettiin aiempaa enemmän ennen muuta maaseudulle. Maamme taloudelliset resurssit olivat nopeasti kas-

vaneet 1960-luvulla, joten valtiovalta pystyi tyydyttämään oppikoulutustarpeen, mutta samalla mallilla kuin 1920- ja 1930-luvuilla. Peruskoulu-uudistus kuitenkin pantiin liikkeelle Pohjois-Suomesta vuonna 1972. Peruskoulun myötä voitiin puolestaan vastata yli sata vuotta vireillä olleeseen arvomaailman muutokseen: kaikkien oppilaiden tasa-arvoiseen koulutuslähtökohtaan.

Lukiokoulutusta päästiin uudistamaan peruskoulun toteuttamisen jälkeen 1970-luvulta alkaen. Nyt pantiin toimeen monet niistä reformeista, joita itsenäisyyden kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä esitettiin. Uudistukset eivät vähentäneet ylioppilaiden määrää vaan päinvastoin jopa puolet ikäluokasta suoritti ylioppilastutkinnon. Yhteiskunnan taloudellisten resurssien ohella em. arvomaailmamme muuttuminen mahdollisti myös oppikoulu- ja ylioppilastutkintoreformit. Ylioppilastulvan aiheuttama ns. oppinut köyhälistö ei ollut epäilyistä huolimatta osoittautunut vaaralliseksi. Opiskelijanuoriso radikalisoitui rajusti vasta 1970- ja 1980-luvuilla valtion opintotukitoimista huolimatta. Varsinkin akateeminen nuoriso ja kulttuuriväki intoutui äärivasemmiston äänitorveksi. Neuvostoliiton hajottua v. 1991 tämäkin liike hajosi, koska se menetti henkisen ja taloudellisen tukensa.

Peruskoulu-uudistuksen yhteydessä yksityisoppikoulujen alemmat luokat kunnallistettiin pääkaupunkiseutua lukuunottamatta. Samoin monet yksityiskoulujen lukiot ja valtion oppikoulut kunnallistettiin. Maassamme toimi enää hieman yli kolmekymmentä yksityistä lukiota. Valtion hallinnassa säilyivät opetusharjoituskoulut, normaalikoulut.

Ylioppilaskirjoituksia alettiin myös remontoida: arvostelu suhteellistettiin ja arvosanaskaala laajennettiin. Reputtaneita ei siis enää voinut olla kymmeniä prosentteja. Kurssimuotoinen lukio ja jaksojärjestelmä otettiin käyttöön 1980-luvun alussa, mikä toi vaihtelua koulun arkipäivään.

1990-luvun puolessa välissä toteutetut lukiouudistukset

Nykyajan abiturienttien tyypillistä juhlintaa varsinaisen koulunkäynnin loputtua. Haapaveden yhteiskoulun tulevien ylioppilaiden penkinpainajaisauton sivukuva 2010.

mullistivat lukiokoulutuksen. Luokaton kurssimainen lukio lisäsi myös opiskelijoiden vastuuta, sillä heidän tuli valita pakollisten kurssien lisäksi monenlaisia syventäviä ja soveltavia kursseja. Opiskelijoiden yksilöllisyys otettiin muutenkin huomioon. He eivät voineet enää jäädä luokalleen. Lisäksi monissa kaupungeissa opiskelijat saivat suorittaa halutessaan yhtäaikaan lukio- ja ammattitutkinnon. Ylioppilaskirjoituksetkin hajautettiin kolmeen eri kertaan ja vuodesta 2006 alkaen vain äidinkieli oli pakko kirjoittaa, mutta muut kolme ainetta sai vapaasti valita.

Maailman nopeat muutokset ja talouden globalisoituminen ovat haastaneet koulumaailmamme jatkuviin uudistuksiin. Lukioiden on vastattava näihin haasteisiin. Vaikka valkolakin päähän painaneista ei pääsekään kuin kolmannes jatkamaan heti opintojaan, niin ylioppilastutkintoamme arvostetaan.

Ylioppilaamme ovat haluttuja koulutettavia eri puolilla maailmaa. Nuoriso on osoittautunut myös hyvin joustavaksi opiskelupaikan viivästymisestä huolimatta: välivuotena voi hankkia muita tarpeellisia työ- ja elämäkokemuksia. Päättäjämme ovat ennen muuta huolissaan verovaroilla hankitun koulutuksen pidentymisestä, mutta toisaalta heidän koulupoliittiset päätöksensä usein “jäävät jälkijunaan” maailman rytmin kiihtyessä.

Joka tapauksessa sekä fennomaanien aloittamat että myös pula-ajalla esitetyt koulutus- ja opiskelusuunnitelmat maamme kehittämiseksi ovat osoittautuneet todeksi.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

KM 6/1933. Oppikoulukomiteanmietintö. Helsinki 1933.

KM 12/1935. Ylioppilastulvan vastustamiskomitean mietintö. Helsinki 1935

KM 14/1938. Opetustoimen uudistamiskomitean mietintö. Helsinki 1938.

Suomen asetuskokoelma (AsK) 1919, 1925.

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) 1890-1939, Oppikoulut 1890-1939.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1940 (STVK). Tilastollinen päätoimisto.

Helsinki 1941.

Sanomalehdet: pääkirjoitukset (pk), uutiset

Ilkka 1929-1935

Helsingin Sanomat (HS) 1924-1936

Hufvudstadsbladet (Hbl) 1930-1939

Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1926-1935

Uusi Suomi (US) 1929-1939

Kirjallisuus ja artikkelit

Autio, Veli-Matti 1986. Ensimmäisen tasavallan kulttuuri-politiikka.

Opetusministeriön historia IV. Kirkollistoimikunta – Opetusministeriö.

Järvenpää.

Borg, Olavi 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964. Porvoo.

WSOY.

Halmetoja, Markku 2008. Matematiikan opiskeluaika palautettava entiseen

5,5 vuoteen. Helsingin Sanomat 5.2.2008.

Jauhiainen, Annukka ja Huhtala, Sofia 2010. Tyttöjen koulutuksen ristiriidat

Teoksessa Ajankohtainen Uno Cygnaeus. Suomen Kouluhistoriallisen

Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XLVIII. 2010. SKHS.

Kaarninen, Mervi 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli

1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki. Suomen Historiallinen Seura.

Kaarninen, Mervi – Kaarninen, Pekka 2002. Sivistyksen portti.

Ylioppilastutkinnon historia. Keuruu. Otava.

Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat

koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu. Pohjoinen.

Liiten, Marjukka 1982. Montako akateemista tarvitaan? Uuden korkeakoulu-

lain suunnittelijoilla paljon ongelmia. Helsingin Sanomat 9.12.1982.

Lindström, Aslak 1998. Ylioppilastutkinnon muotoutuminen

autonomian aikana. Jyväskylän yliopisto 1998.

Männistö, Jukka 2002. Matematiikan opetus tasokasta. Aamulehti 13.9.2002

Männistö, Jyrki 1994. Sivistyksen kylvä. Suomen kansakoululaitos puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918-1939. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 395. Tampere. Tampereen yliopisto.

Männistö, Jyrki 2007. Kansanopetuksen toteutuminen muutti oppikoulun perustaa. Teoksessa Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XLV. 2007.

Männistö, Jyrki 2008. Sivistyksen vai käytännön tarve? Uusia oppikouluja vastustettiin ja haluttiin 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Koulutuksen aatteita, rakenteita ja toimijoita. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XLVI. 2008. SKHS.

Mörttin, Matti 2011. Matikan laskukausi – Koulu jättää taitoihin pahat aukot. Aamulehti 11.6.2011.

Nieminen, Martta 2011. Emma aikoo – entäs Ville ja Eetu? Helsingin Sanomat 5.6.2011.

Nissilä, Maija-Leena 2010. Määrä ja laatu kohdallaan. Opettaja 44-45, 5.11.2010.

Norri, Hanna 2011. Keille yliopiston portit avautuvat. Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteen aloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turun yliopiston julkaisu ja C, 309. Turun yliopisto.

Pietiäinen, Jukka-Pekka 1995. Yksityiset oppikoulut nuoresa tasavallassa 1917-1944. Teoksessa Yksityisoppikoulujen historia 1872-1977. Kirj. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Helsinki. Painatuskeskus Oy.

Puhakka, Antero & Rautapuro, Juhani & Tuominen, Visa 2008. Maistereiden ylikoulutusta kartoittamassa. Tiedepoliitikka 2/2008.

Santamäki-Vuori, Tuire 2010. Kesä ja aamutakki. <http://>

www.jhl.fi 28.6.2010.

Starck, Maija-Liisa 1982. Jo yli 50 vuotta sitten sanottiin: Maa ei kestä tällaista ylioppilastulvaa. Helsingin Sanomat 9.12.1982.

Strömberg, John 1990. Ylioppilastulvasta sääntelyyn. Teoksessa Helsingin Yliopisto 1917-1990. Kirj. Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola ja John Strömberg. Helsinki. Otava.

Vuori-Lehti, Minna 1997. Ylioppilastutkinto itsenäisessä Suomessa. Teoksessa Itsenäinen suomalainen koulu. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XXXV. 1997. SKHS.

Vuori-Lehti, Minna 2007. Valkolakin kohde – Keskustelua ylioppilastutkinnon merkityksestä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Kasvatus ja aika 1/2007.